

„huse der har formet os“, sammenhængen mellem arkitekturen som „stedbunden kunstart“ (Christiansen) og det levede liv, ikke altid udfoldes. Mest systematisk er Dirckink-Holmfeld med sin hypotese om, at hospitalsarkitektur halter en generation efter lægevidenskabens indsigter, således at alle nybyggede sygehuse er forældede ved ibrugtagningen. Coninck-Smiths nærmest socialhistoriske gennemgang af skolebyggerierne er kendt fra hendes bog om barndom og arkitektur (Forlaget Klim 2011). Dahlkild og Christiansen har en mere klassisk kunsthistorisk tilgang.

Den systematiske disposition af stoffet gør, at bogen undgår at blive en kronologisk oversigt over kongerækken af yndlingsarkitekter. Dansk arkitekturhistorie har været præget af, at arkitekturhistorikere – typisk selv arkitekter – har haft klare præferencer for ikke mindst klassicismen, modernismen og funktionalismen. Det er f.eks. helt evident i Politikens håndbogsserie i tre bind, *Hvem byggede hvad*, (1968-1971), mindre i det ligeledes tematisk ordnede og ret summariske, kollektive seksbindsværk *Danmarks Arkitektur* (Gyldendal 1979-81). I Dahlkilds antologi kommer også mindre kendte arkitekter til deres ret, ikke mindst fra den lidt forsømte, såkaldte historiserende periode 1880-1930. Wenck, Plesner, (von) Rosen og ikke mindst Hack Kampmann trækkes fortjent frem i lyset. Dahlkild bygger dermed videre på arven efter arkitekturhistorikeren Knud Millechs klassiker *Danske Arkitekturstrømninger 1850-1950* fra 1951.

Bærende for bogen er de mange gode illustrationer fra Danmarks Kunstbiblioteks store samling af arkitekturtegninger. Der mangler dog et sted- og navnerregister.

Jes Fabricius Møller

| Bertel Nygaard: *Det røde spøgelse. Kommunismen og 1840'ernes danske politiske kultur*, Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, skriftserie nr. 54, København 2014, 243 s., 199 kr.

Bertel Nygaard er noget så sjældent i sin historikergeneration som en kender af både kommunismens/socialismens teorihistorie og 1840'ernes danske kultur og politik. I denne bog har han sammenflettet indsigterne fra en række af sine artikler herom (litteraturlisten anfører 14 titler). Bogens titel spiller naturligvis på Marx' og Engels' berømte indledningsord til *Det kommunistiske Manifest* fra 1848: „Et spøgelse går gennem Europa – kommunismens spøgelse“. Men det er et (uskyldigt) blikfang. Som Nygaard selv gør opmærksom på (s. 14), spillede *Manifestet* og dets forfattere ingen hovedrolle i 1840'ernes Danmark. Det er navne som Babeuf, Cabet, Lamennais, Hess, Weitling, Fouri-

er, Blanc og Proudhon, som for den danske offentlighed repræsenterede kommunismens spøgelse, og som vi får en grundig indføring i. Der fandtes praktisk talt ingen erklærede kommunister eller socialister i 1840'ernes Danmark. Nygaard omtaler en interessant kortroman af Poul Chievitz fra 1845, hvor en samfundskritisk og desillusioneret person i sin beruselse overvejer at skrive en afhandling om kommunismen, men ikke selv bekender sig som kommunist. Her skal man dog nok medregne hensynet til censuren, som Chievitz var fortrolig med som medstifter af *Corsaren*. Men Nygaard dokumenterer, at kommunismen allerede fra 1840 spillede en væsentlig rolle som skræmme- og fjendebillede, bl.a. gennem store artikelsier i de toneangivende blade *Dagen* (konservativ) og *Fædrelandet* (nationalliberal). Organet for den tids venstrefløj var den lille kvalitetsavis *Kjøbenhavnsposten* (jf. *Historisk Tidsskrift*, 114-2, s. 353-384), hvor redaktøren, den højt begavede drejersvend J.P. Grüne, samlede en række intellektuelle skribenter. Her omtales og diskuteres de aktuelle navne i den franske og tyske litteratur om kommunisme/socialisme ud fra en positiv holdning. København var altså ingenlunde en åndelig afkrog i Europa.

Men hovedsagen var som nævnt brugen af kommunismen som skræmme- og fjendebillede, ikke mindst i Stænderforsamlingerne og i Den Grundlovgivende Rigsforsamling. De konservative godsejere brugte det til at advare mod Bondevennernes krav om fæsteforholdets ophævelse, de liberale til at afgrænse sig til venstre, og Bondevennerne til at forsikre om deres stuerne accept af demokrati og ejendomsret. Baggrunden var gæringen i tiden – for nu at bruge et samtidigt modeord – fornemmelsen af, at det gamle var forbi, og noget nyt var på vej, som man ikke vidste, hvad var. Det danske samfund var bagud i forhold til det hastigt industrialiserede Europa, men lydene udefra nåede ind over grænsen.

I sin læsning af taler og artikler er Nygaard inspireret af begrebshistorikeren Reinhart Kosellecks diakrone metode, men analyserer tillige teksterne synkront, så sprogets politiske handlingsdimension bliver synlig (s. 14). Desuden giver analysen af polemikkerne mulighed for at vise deltagernes positive samfundssyn. Ved at sige, hvad man ikke ønsker for samfundet, røber man uvilkårlig sit positive syn.

I det perspektiverende slutkapitel hævder Nygaard, at bogens emne ikke blot er historie i betydningen afsluttet fortid, men at 1840'ernes brug af kommunismen som skræmme- og fjendebillede gentages i Danmark og Vesten i resten af 1800-tallet og i 1900-tallet lige indtil i dag. Her er jeg en smule uenig med ham. Det er mit indtryk, at *spøgelsen* næsten er forsvundet efter Murens fald og kun sjældent forekommer i medierne. Når f.eks. partiet Enhedslisten „foretrækker andre betegnelser [end socialisme] for deres politiske standpunkt“ (s. 11), skyl-

des det efter min mening mest frygt for at virke støvet og gammeldags. Siden kapitalismens globale sejr efter Murens fald er det røde spøgelse ved at blive historie.

Bogen er velskrevet, men ikke let tilgængelig. De omhandlede teoretikere er i sig selv tungt stof, og Bertel Nygaards stil befinder sig ofte på samme abstraktionsniveau som hans materiale; specielt kræver noternes begrebsdiskussioner en vågen læser. Men udholdenhed belønnes, det er en dyb og lærd bog, som man bliver klogere af.

Hans Vammen

| Karl Peder Pedersen: *Kontrol over København. Studier i den sene enevældes sikkerhedspolitik 1800-1848*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2014, 387 s., 375 kr.

I denne doktordisputats fokuserer arkivar og seniorforsker Karl Peder Pedersen på dokumentation og beskrivelse. Det er de klassiske dyder i kildehåndteringen, som fastholdes. Der er tale om et righoldigt kilde-materiale. I afhandlingen er bl.a. brugt kancellibreve, rådhusbreve og politirapporter; endvidere er anvendt journaler fra politimester, politidirektør, politiret, nedsatte kommissioner osv.; ligeledes privatarkiver m.m. Karl Peder Pedersen har stor erfaring med at anvende arkiv-materialet.

Bogen har fire problemstillinger som nøje følges: 1) Skabelsen af et nyt sikkerhedspolitik, 2) Sikkerhedspolitets arbejdsmetoder, 3) Sikkerhedspolitiorganisationen, 4) Sikkerhedspolitiarbejdet. Alene disse objektive spørgsmål til kildematerialet viser, at Karl Peder Pedersen hæver sin afhandling op over de almindelige forskningsmæssige problemstillinger for periodens samfundsforhold. Eksempelvis dokumenterer oprettelsen af et sikkerhedspolitik, at perioden 1814-30 absolut ikke er en grå og stille periode, sådan som den fremstilles i ældre historiebøger.¹ Men sådanne overvejelser er ikke det væsentlige for forfatteren. Til gengæld er han meget påpasselig med at henviser til især udenlandske kriminalhistoriske forskere, og han har en glimrende forskningsoversigt.

Udviklingen af et nyt sikkerhedspolitik foregår i to tempi (jf. kap. 2-5). Først reformerne 1800-03, som skyldes tre forhold: Presset fra nye liberale ideer, som påvirker samfundsforholdene (især omtales den franske revolution); det tidligere politis manglende dygtighed med hensyn til den voksende kriminalitet og den industrielle udvik-

¹ Jens Vibæk i *Politikens Danmarks Historie*, bd. 10, s. 420: „Danmarks historie fra 1815 til 1830 er grå og fattig, når det gælder økonomi og politik“.